

SMART START

Project funded by the
EUROPEAN UNION

Смарт Старт: оддржливо влијание на граѓанските организации преку зајакнување на капацитетите за социјално претприемништво и иновации во Македонија, Црна Гора, Србија, Босна и Херцеговина, Хрватска и Турција

Автор: М-р Здравко Велјанов

ОД ПОДОБРА ПРАВНА РАМКА КОН РАСТЕЧКА КЛАСА НА СОЦИЈАЛНИ ПРЕТПРИЕМАЧИ ВО МАКЕДОНИЈА

Оваа публикација е овозможена со помош на Европската унија. Содржината на оваа публикација е одговорност на проектот Смарт Старт и на ниту било кој начин не ги одразува гледиштата на Европската унија.

Пред само неколку децении, социјалното претприемништво (СП) беше незабележливо и речиси воопшто не беше застапено во дискусиите, но сепак, во последната деценија направи огромен бум во целиот свет. Социјалните иноватори се сметаат за трасирачи на патот кои со себе носат многу важни иновации. Заедно со развојот на овој концепт, се развива и литературата на оваа тема¹. „Социјалното претприемништво“ и „социјалните претпријатија“, заради поедноставеност, во овој труд ќе се користат наизменично. „Социјално претприемништво“ може да се смета како процес преку кој „социјалните претприемачи“ создаваат „социјални претпријатија“. Дис² направи сериозен исчекор во објаснувањето и дефинирањето на концептот³ за социјално претприемништво и негово приближување до јавноста, а меѓународната организација Ашока работи на приспособување на теренот за развој на (подобри) услови за работа.

Социјалното претприемништво исто така стана и императив во Европската унија. Европската комисија ги дефинира социјалните претпријатија како општествени цели со претприемачки дух, кои имаат за цел да постигнат поголеми социјални и општествени цели, како и цели од животната средина⁴. Преку Европскиот фонд за инвестиции, Унијата пробува да стимулира инвестиции и раст на социјалните претпријатија. Овие средства исто така се достапни и за промоција на развојот, вработување и трансформација на организациите во социјалните претпријатија во земјите-кандидати за членство во ЕУ, па така достапни се и за Македонија⁵.

Во Македонија моделот за СП почна да добива на значење во последните неколку години, откако се создаде потенцијал за создавање на позитивни социјални промени и одржливо функционирање на организациите. Во секој случај, земјата сè уште е на почеток и треба многу да се работи за да се постигне саканата цел⁶.

---

¹ Defourny, Jacques, and Marthe Nyssens. "Social Enterprise in Europe: Introduction to an Update." Social Enterprises in Europe: Recent Trends and Developments, EMES European Research Network, WP 08/01 (2008).

² Подетално за дефиницијата за СП и по што се разликува од социјално претпријатие, види: Dees, J. Gregory. "The meaning of social entrepreneurship." (1998); Dees, J. Gregory. "The meaning of social entrepreneurship." (1998).

³ За повеќе дефиниции за социјално претприемништво, види: Martin, Roger L., and Sally Osberg. Social entrepreneurship: The case for definition. Vol. 5. No. 2. Stanford: Stanford social innovation review, 2007.

⁴ European Commission – Internal Market, Industry, Entrepreneurship and SMEs. Social Enterprises. http://ec.europa.eu/growth/sectors/social-economy/enterprises_en_

⁵ European Commission press release. European Commission and European Investment Fund mobilize 500 million EUR for social and micro-entrepreneurs. Available at http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-5248_en.htm.

⁶ Стојческа, Билјана и др. Анализа на состојбите и предизвиците за развој на социјално претприемништво во Република Македонија. Достапна на <http://www.fes.org.mk/pdf/Socialno%20pretpriemnistvo%20MK%20finalen%20za%20objava%20posebni%20str.pdf>.

Историјата на СП во Македонија

Во Македонија сè уште нема официјално прифатена дефиниција за социјално претприемништво и правна рамка за социјални претпријатија. Иако придобивките и поддршката на СП се спомнати во неколку закони и политики, правната рамка недостасува. Затоа, се појави потребата да се направи посебен предлог-закон кој ќе одговара на законите и регулативите на ЕУ⁷. Во нацрт-законот за социјално претприемништво во Чл. 3 се дефинира социјалното претприемништво како⁸:

„Социјално претприемништво, претставува организирана дејност со цел за креирање на можности, облици, организации и мерки кои резултираат во одржливи општествени вредности и корисности, вработување на лица во производство и продажба на производи или услуги каде што добивката не е единствена или главна цел на активност, односно добивката се користи за вработување на одделни социјално исклучени или ранливи општествени групи и за решавање потреби и проблеми во заедницата.“

Целта на законот е да се регулира и постави институционална рамка за работа на социјалните ентитети, како и да се дефинираат нивните права и обврски. Други придобивки од законот генерално, ќе бидат стимулација на вработувања и раст на економијата, како и промовирање еднаквост, солидарност и волонтерство⁹. Законот привлече огромно внимание бидејќи има многу забелешки, коментари и предлози по неговото објавување на ЕНЕР платформата¹⁰. Во Законот за здруженија и фондации во дел 3, чл. 12 се вели дека не можат да се основаат организации за генерирање профит, но во став 2 се вели дека профит може да се генерира доколку активноста е во согласност со Статутот на организацијата¹¹. И неколку други закони може да се земат предвид кога се работи за социјално претприемништво во Македонија. Многу значаен е Законот за донации и спонзорства на јавни активности од 2007 година, со кој НВО може да добива донации и да не плаќа данок за нив, ако проектот е од јавен интерес¹². Друг закон кој може да се земе предвид во поглед на социјалните претпријатија е Законот за волонтери со кој се дозволува даночно олеснување (во Чл. 13) за трошоци за волонтери со што се штитат и правата на невработените, а волонтерството се признава и како

⁷ Потреба за правна рамка за социјално претприемништво. Достапна на <http://www.akademik.mk/potreba-od-zakonska-ramka-za-socijalno-pretpriemnistvo-sotsijalni-pretpriyatija-za-sotsijalni-tseli/>.

⁸ Министерство за труд и социјална политика. Нацрт-закон за социјално претприемништво. Достапен на [http://www.mtsp.gov.mk/content/word/zakoni_ener/Zakon%20soc%20pretpriemnistvo%2014%2007%202015%20godina%20\(2\).doc](http://www.mtsp.gov.mk/content/word/zakoni_ener/Zakon%20soc%20pretpriemnistvo%2014%2007%202015%20godina%20(2).doc).

⁹ Стојческа, Билјана, Анализа на состојбите и предизвиците за развој на социјално претприемништво во Република Македонија.

¹⁰ За повеќе, види на https://ener.gov.mk/default.aspx?item=pub_regulation&subitem.

¹¹ Закон за здруженија и фондации. Сл. весник на РМ бр. 52/2010 и 135/2011

¹² Закон за донации и спонзорства на јавни активности. Сл. Весник на РМ бр. 47/06, 86/08...154/15.

работно искуство¹³. Други политички документи во оваа област се: „Стратегија за промоција и развој на волонтерството 2010 год.“¹⁴, „Стратегија за соработка на Владата и граѓанскиот сектор 2012-2017“¹⁵ и „Ревидирана национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјалната исклученост 2010-2020“¹⁶. Други закони кои се релевантни за СП во Македонија се Законот за социјална заштита¹⁷ (со кој се дозволува здруженија, но не и фондации, да даваат одредени услуги за социјална заштита), Законот за кооперативи и Законот за локална самоуправа¹⁸ (во кој се предвидени граѓански иницијативи или други форми на граѓански активизам, но нема посебни одредби за СП).

Исто така, постојат и регионални стратешки документи за развој на социјалното претприемништво. Стратегијата 2020 за Југоисточна Европа¹⁹ има за цел подобрување на социоекономскиот раст за регионите кои се во процес на интеграција, а во Стратешката студија за развој на социјална економија во рамки на Стратегијата 2020 за Југоисточна Европа детално е разработена секоја земја поединечно²⁰.

Проблеми и предизвици

Македонија се соочува со висока стапка на невработеност од 22,9% невработени лица во првиот квартал од 2017 година²¹, како и стапка на сиромаштија од 21,5% на крајот од 2015 год²². Како одговор на овие услови, СП може да одигра важна улога за да се избегне распад на системот за социјална заштита, интеграција на социјално исклучените и ранливи групи и намалување на невработеноста²³. Имајќи предвид дека повеќето напори во послените години се направени за да се постави правна рамка, дефиницијата за социјално претприемништво/претпријатија и нивното правно регулирање и понатаму се главен предизвик за земјата. Многу е важно како ќе се регулира на пример добивањето средства, даночното олеснување, создавањето

¹³ Закон за волонтерство. Сл. Весник на РМ бр. 85/07

¹⁴ Министерство за труд и социјална политика. Стратегија за промоција и развој на волонтерството 2010-2015. Достапна на http://www.mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategija_volonterstvo.pdf.

¹⁵ Влада на Република Македонија. Стратегија за соработка на Владата со граѓанскиот сектор. Концептот е достапен на http://ecnl.org/dindocuments/390_Mk%20Koncept%20na%20Strategijata%20za%20Sorabotka%202012-2017.pdf.

¹⁶ Ревидирана Национална стратегија за намалување на сиромаштијата и социјално исклучување 2010-2020. Достапна на <http://mtsp.gov.mk/WBStorage/Files/strategy.pdf>.

¹⁷ Закон за социјална заштита. Сл. Весник на РМ бр. 79/09.

¹⁸ Закон за локална самоуправа. Сл. Весник на РМ бр. 5/2002.

¹⁹ South East Europe 2020 – jobs and prosperity in a European Perspective. Regional Cooperation Council. November 2013. Достапно на <http://www.rcc.int/files/user/docs/reports/SEE2020-Strategy.pdf>.

²⁰ Strategic Study on Social Economy Development in the Context of the South East Europe 2020 Strategy. Достапно на http://www.emins.org/uploads/useruploads/knjige/RCC_Study-on-SE-in-SEE-Region_-2015-web.pdf.

²¹ Државен завод за статистика на Македонија. <http://www.stat.gov.mk/OblastOpsto.aspx?id=14>.

²² Државен завод за статистика на Македонија. <http://www.stat.gov.mk/PrikaziSooopstenie.aspx?rbrtxt=115>.

²³ Dokmanovic, Mišo, Goran Koevski, and Darko Spasevski. "Je li socijalno poduzetništvo ostvarivo u Makedoniji? Analiza povijesnog podrijetla, potencijala i perspektiva za razvoj koncepta" Revija za socijalnu politiku 23.2 (2016): 213-213.

профит и реинвестирање во човечки капитал, креирањето работни места за (социјално ранливи или маргинализирани) групи, економскиот раст и слично, а во овој контекст се произлезени и многу заклучоци од работилници, истражувања или дискусии.²⁴ Сепак, и покрај недостатокот од усогласен правен текст, климата за СП во Македонија напредува многу побрзо отколку во останатите земји од ЈИЕ (+Турција). Во оваа насока, ГОи во Македонија ја оценија како најдобра национална правна поддршка за создавање на СП – 3,0 (на скала од 1-5, каде 5 е најлошо; за споредба, регионалната оценка е 3,3), додека пак владината поддршка за создавање на СП со 2,4 (на скала од 1-5).²⁵

Иако во последните години се направија многу напори за подобрување на состојбата со СП во Македонија, сè уште мора многу да се работи. Во таа смисла, според истражувањето за социјално претприемништво во рамките на проектот Смарт Старт, скромен број ГОи (кои учествувале во истражувањето) имале искуство со СП. Сепак, голем дел од нив се заинтересирани за основање на СП. Попрецизно, 47% имаат идеја, но немаат бизнис план, додека 39% се заинтересирани, но немаат идеја. Немањето бизнис план или идеја за СП исто така се потврдуваат и во одговорите за запознаеност со социјалното претприемништво во Македонија. На пример, во овој момент Македонија има прилично ниска оценка од 5,7 (на скала до 10) во регионот, каде просечната оценка е 6,3.²⁶ Овие резултати укажуваат на фактот дека моделот сè уште е во фаза на развој и луѓето учат како тој функционира. ГОи во даден момент може да немаат бизнис план, но истиот може да се изработи со обуки, семинари и споделување на искуства. ЦИКП организираше обуки за ГОи кои сакаат да се трансформираат во социјални претпријатија²⁷ при што 10 ГОи ќе добијат грантови за трансформација на нивниот начин на работа.

Извор: Студија Смарт Старт

Извор: Студија Смарт Старт

²⁴ Види фуснота 7 Потреба за законска рамка за социјално претприемништво; Фуснота 6 Анализа на состојбите и предизвиците за развој на социјално претприемништво во РМ; Заклучоци од конференција за СП. Достапни на https://www.slideshare.net/CIRamk/ss-16346305?from_action=save.

²⁵ YADA Foundations. Self-Financing and Social Enterprises among Civil Society Organizations in Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro and Turkey. pp. 73-74.

²⁶ Ibid.

²⁷ За повеќе информации за работилниците и обуките, одете на страната на Центарот за истражување и реирање политики и на нашата Фејсбук страница <http://www.crpm.org.mk/> и <https://www.facebook.com/crpm.org.mk/?ref=bookmarks>

Друг предизвик за Македонија е собирањето средства за социјални претпријатија. Немањето правна рамка за социјално претприемништво им создава потешкотии на СП да соберат средства. Освен грантови достапни од големите фондации, меѓународни донации и слично, начините за собирање средства се многу ограничени. Во моментот, достапни се фондови преку Агенцијата за вработување на РМ во соработка со УНДП,²⁸ неформални инвеститори, лични заштеди, заедничко здружување, донации за ГОи или социјални договори со Владата.²⁹

Понатаму, исто така треба да се истакнат придобивките кои можат да се добијат со промените во Законот на додадена вредност. Тоа не значи дека СП треба да бидат ослободени од плаќање даноци, туку да бидат поддржани преку други мерки како повластена каматна стапка (од 5%) и/или зголемување на прагот на оданочување (од 1.000.000 ден.) на 2.000.000 ден. Потоа, Законот за данок на личен доход исто така може да биде од корист со одредени амандмани, како ослободување од плаќање ДДВ за НВОи кои имаат економски активности со голед на тоа што тоа НВО веќе инвестира во обуки, семинари и развој на капацитети и на овој начин се ослободува од товарот. Законот за труд исто така треба да има подобри одредби, како интегрирањето на моделот на „флексибилност“ бидејќи повеќето СП или работат од дома, од далечина или имаат потреба од пофлексибилно работно време, затоа што некои работи ги вршат НВОи или други СП.³⁰

Друг предизвик за СП е да се промовира моделот помеѓу самите ГОи. На пример, истражувањето ма Смарт Старт покажува дека општеството во Македонија е генерално позитивно расположено за СП (со оценка 3,2 од 5 од испитаните ГОи кои се согласуваат со оваа изјава), но сепак, интересен е феноменот помеѓу ГОи кој покажува најнегативен тренд кон СП во регионот (3,6 од 5, а регионалниот просек е 2,8).³¹

---

²⁸ Агенцијата доделува грантови за самовработување на претприемачи во износ од 4 000 EUR (зголемено од 3 000 EUR). За повеќе детали за програмата, види во Прирачникот достапен на http://www.avrm.gov.mk/content/Oglasi%20AM/18.02.2015_Priracnik%20za%20idni%20pretpriemaci_2015_za%20web.pdf.

²⁹ YADA Foundations. Self-Financing and Social Enterprises among Civil Society Organizations in Bosnia and Herzegovina, Serbia, Montenegro and Turkey. p. 45

³⁰ Иницијатива на Центарот за истражување и креирање политики, 31 јули 2017 год. Скопје

³¹ Ibid. стр.75

Заклучоци и препораки

Може да се види дека во изминатата деценија земјата (на)прави напори за развој на овој сектор. Кога ќе се земат предвид напорите на невладиниот сектор за нивно трансформирање и работење како социјално претпријатие, може да се каже дека земјата е во постојан напредок. Социјалното претприемништво во Македонија постојано добива сè повеќе внимание. Многу клучни чинители напорно работат на промоција на овој модел на претприемништво и многу организации се обидуваат да се трансформираат во претприемачко ориентирани субјекти, истовремено исполнувајќи ја и својата општествена цел. Бидејќи земјата влегува во фаза на донесување на закон за социјално претприемништво, природно е сите очи да бидат вперени кон тоа. Сепак, не треба да се забораваат и другите предизвици, како достапноста на фондови и градењето капацитети.

- Со **Нацрт-законот за социјално претприемништво** се дефинираат институционалните регулативи за работа на организации и субјекти во областа на социјалното претприемништво и критериумите за создавање социјално претпријатие. Дефиницијата како што е сега дадена е премногу широка и опфаќа многу сектори за работа и дозволува многу активности, но сепак со последниот дел од истата се стеснува групата за која е наменет законот, т.е. „се користи за вработување на одделни социјално исклучени или ранливи општествени групи“ (Чл. 3). На овој начин се ограничува работата на некои СП, кои не се ориентирани кон вработување на маргинализирани групи, ниту вршат социјална функција со нивната работа. Треба да се направи исчекор кон надминување на овој дел и промена на дефиницијата и обемот со цел да станат поинклузивни.
- **Достапност на фондови** – со оглед на фактот дека недостасуваат финансии за започнување на ново (социјално) претпријатие, ова е една од областите во која ќе треба да се работи. Финансиските институции не можат да ги одделат социјалните претпријатија од останатите претпријатија, бидејќи нема правна рамка, па оттука не можат да им понудат соодветни финансиски производи/услуги. Откако ќе се дефинираат социјалните претпријатија и нивниот обем на работа, важно е да се работи на достапност на фондови. Ова може да се реши или преку владина програма, како гарант, или со воспоставување на мрежа/платформа на социјални претпријатија која ќе биде гарант за банките.
- **Правни промени** – измена на Законот за данок на додадена вредност за да се стимулираат НВО да преземат активности како социјални претпријатија, како на пример повластена даночна стапка од 5%, подигање на прагот за оданочување

од 1.000.000 на 2.000.000 денари, подмирување на ДДВ после продажбата на стоки или услуги кои ги нуди СП; измена на Законот за данок на личен доход со што ќе се дадат даночни олеснувања за економски активности за договор за работа, бидејќи веќе е инвестирано во градење на капацитети; измени на законот за труд со што ќе се предвидат поповолни услови за НВО или СП кои или работат од дома, од далеку или имаат потреба од пофлексибилно работно време, т.е. вклучување на трендот на „флексигурност“ кој се шири во Европа.

- **Претприемачки капацитети** – подигнување на свеста на релевантните институции (Централен регистар, УЈП, ДЗР, итн.) за посебните потреби и состојби на социјалните претпријатија и НВО кои вршат економска активност. Покрај ова, треба да се посвети внимание и на претприемачките капацитети бидејќи повеќето социјални претпријатија доаѓаат од граѓанскиот сектор и може да се забележи недостаток на претприемачки дух, практични вештини или познавање на пазарот. За да се надминат овие недостатоци, треба да постојат повеќе програми посветени на дополнителни обуки и семинари за социјално претприемништво, со што ќе се создадат капацитети како и обука за организациите кои сакаат да се трансформираат во СП. На пример, фокусот на првата група може да биде на одржливост, додека втората група може да се фокусира на развој на идеи за СП и осмислување на одржлив и применлив бизнис план, кој е една од слабостите, како што впрочем покажаа и последните истражувања.